

Уряд УНР констатував шкідливість діяльності П. Андрієвського, Ф. Швеця, А. Макаренка [3, с.126].

Робота Ю. Коцюбинського у Відні в основному була спрямована на послаблення та дискредитацію українських державницьких сил. Політична діяльність української еміграції у Австрії йде на спад, що було пов'язано з від'їздом значної частини емігрантів в Чехословаччину, налагодженням дипломатичних стосунків між Австрією та УСРР.

Потребуючи міжнародного визнання УСРР довелося зіткнутись з гострим політично-ідеологічним протистоянням з боку української національної еміграції, яка продовжувала свою боротьбу не залишаючи сподівань на повалення більшовицької влади в Україні. Значною мірою це дискредитувало УСРР, як "незалежну" державу. Саме в цьому руслі була зумовлена дипломатична діяльність Ю. Коцюбинського, який провів значну роботу щодо утвердження міжнародного становища УСРР.

Список використаних джерел

1. Доклади о деятельности представителя УСРР в Чехословакии о проведенной работе – Центральный державный архив вищих органов Украины (далі – ЦДАВОУ), ф.4, оп.1, спр.560, арк.1-111.
2. Купчик О.Р. Зовнішньополітична діяльність уряду УСРР (1920-1923 рр.) // Дис... канд. істор. наук. – К., 2005. – С.220.
3. Литвин С.Х. Історія однієї змови // Український історичний журнал. – 2000 р. – №1. – с.123-129.

М. Мазипчук, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ДИПЛОМАТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЮРИЯ КОЦЮБИНСКОГО (1920-1922 ГГ.)

В статье анализируется дипломатическая деятельность Ю. Коцюбинского в 1920-22 гг, его значение и влияние на проведение внешней политики УСРР. Также раскрывается проблематика международного признания УСРР и деятельности советской дипломатии против украинской национальной эмиграции.

Ключевые слова УСРР, полномочия, представительство, договор, эмиграция, дипломатия.

М. Mazypchuk, Postgraduate Stud.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE DIPLOMATIC ACTIVITY OF YURY KOTSIUBYNSKY (1920-22)

In the article analyzes the diplomatic activity of Yu Kotsyubynsky in 1920-22, its importance and influence on the foreign policy of the USSR. Also disclosed to international recognition of the USSR and of Soviet diplomacy against the Ukrainian national emigration.

Keywords: USSR, authority, embassy, contract, immigration, diplomacy.

УДК 94(477):069(1-4)М.І. Сікорський

А. Мінгазутдінов, канд. іст. наук, проф.,
Ю. Латиш, канд. іст. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ВЕЛИКИЙ ПОДВИЖНИК МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ (ДО 90-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ М.І. СІКОРСЬКОГО)

Стаття присвячена М.І.Сікорському (1923–2011) – засновнику і генеральному директору Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав".

Ключові слова: М.І.Сікорський, Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав", музеї.

Недалеко від Києва розкинулося старовинне українське місто Переяслав-Хмельницький. Воно широко відоме не лише в Україні, але й далеко за її межами. Справді, важко уявити, що в порівняно невеликому районному центрі діє 24 музейні установи. Вони об'єднані в єдиний комплекс – Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав". Заслуга у створенні музейного заповідника належить його багаторічному директору М.І.Сікорському, творчому колективу його співробітників-однодумців.

Михайло Іванович Сікорський народився 13 жовтня 1923 р. в м. Чигирин у робітничій родині. Він рано втратив батьків і разом з братами та сестрою виховувався у

4. Материалы к протоколам №8,22,28,33,34,35;1-4,6-10 заседаний Политбюро ЦК КП(б)Украины(ксерокопии) – Центральный державный архив громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф.1, оп.6, спр.12, арк.1-110.

5. Материалы об организации торговых представительств за границей и заключении торговых договоров, о деятельности русских и украинских эмигрантов за границей, положении о полномочном представительстве УСРР при правительстве РСФСР – ЦДАВОУ ф.4, оп.1, спр.15, арк.1-343.

6. Отчет Народного комиссариата иностранных дел УСРР в ЦК КП(б)У о его деятельности к 5-й годовщине Великой Октябрьской социалистической революции. Переписка с народным комиссариатом иностранных дел УСРР о возвращении эмигрантов на Украину, о положении в Польше и Галиции, деятельности украинских групп "поворотцев" и "сменовеховцев", субсидировании газеты "Наша правда", командировании за границу и другим вопросам – ЦДАГО України, ф.1, оп.20, спр.1035, арк.1-249.

7. Отчет о работе Украинской дипломатической миссии в РСФСР и переписка с ней – ЦДАВОУ, ф.4, оп.1, спр.639, арк.1-90.

8. Переписка с ЦК КПУ о работе миссии среди эмиграции издании сменовеховского журнала, исключении из партии германского коммуниста Бардаха, отдельные выписки из протоколов ЦКК и Политбюро ЦК КП(б)У – ЦДАВОУ, ф.3692, оп.1, спр.1, арк.1-87.

9. Піскун В.М. Українська політична еміграція 20-х років ХХ століття//дис...док. істор.наук. – К., 2007. – С. 482.

10. Справки, переписка и другие материалы о взаимоотношениях УСРР с Австрией, Арменией, Болгарией, Германией, Грецией, Грузией, Китаем, Литвой, Турцией, Эстонией – ЦДАВОУ, ф.4, оп.1, спр.628, арк.1-250.

11. Чирко В.А. Дипломатична місія УРСР в РРФСР(1921 р.) // Український історичний журнал. – 1967 р. – №5. – С.34-42.

12. Чуприна М.С. Партийна, державна та військова діяльність Ю. Коцюбинського // Дис...канд. істор. наук. – К., 1971. – С.212.

Надійшла до редколегії 20.06.13

дитячому будинку. Після закінчення у 1939 р. Чигиринської середньої школи №1 вступив до Запорізького авіаційного технікуму. Під час Великої Вітчизняної війни був евакуйований разом з колективом технікуму до м. Омськ. Тут учні поєднували вечірнє навчання з роботою на будівництві авіазаводу. Закінчивши в 1945 р. Омський авіаційний технікум, він здобув кваліфікацію техніка-технолога холодної обробки металу. Михайло Іванович зарекомендував себе кваліфікованим майстром, активно займався громадською роботою [1, арк.2-6].

Подальшу долю юнака вирішала ще в дитинстві. Сікорський захоплювався знаннями про минуле рідного краю, України,

вивчав пам'ятки старовини. Щоб стати професійним істориком, у 1946 р. вступає на історичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. Навчаючись у славетному вузі, він одержав ґрунтовні знання, спеціалізувався по кафедрі історії України. На його формування як історика великий вплив справили професори А.О.Введенський, П.А.Лавров, Ф.П. Шевченко, член-кореспондент АН УРСР Л.М.Славін та інші.

Після закінчення в 1951 р. навчання в університеті М.І.Сікорський був направлений на роботу директором Переяслав-Хмельницького краєзнавчого музею. На той час музей був у занедбаному стані – він займав лише три кімнати в просторому будинку відомого в місті лікаря А.О.Козачковського; його штат нараховував 4 співробітника, а сам музей мав лише 32 експонати. Не маючи житла, директор більше десяти років проживав у будинку музею. Як згадував пізніше з гумором Михайло Іванович, він став його тридцять третім експонатом.

У молодого фахівця були амбітні плани розвитку музейної установи, пошуку нових історичних документів і реліквій, відкриття нових музеїв у місті. Реалізації цього задуму сприяла така обставина – в 1954 р. планувалося урочисте відзначення 300-річчя Переяславської Ради, у зв'язку з чим урядом було прийнято рішення про відкриття в місті державного історичного музею. Молодий директор при активній участі колег наполегливо взявся за втілення в життя цього завдання. Переяславські музейники поринули в літературу, вивчали літописні матеріали, архівні документи. Багато цікавого з історії міста дізналися вони з праць М.О. Максимовича, О.М.Лазаревського, М.А.Аркаса, інших видатних істориків. Упродовж 1952–1954 рр. було обстежено і складено картотеку на 1200 населених пунктів Київської, Полтавської, Черкаської областей, в результаті чого зібрано 25 тис. експонатів, пов'язаних з видатними подіями, що складали славні сторінки в літопису України і Переяслав-Хмельницького [7, с.17]. Велику користь принесло ознайомлення з результатами досліджень відомих археологів Б.О.Рибаківа та М.К.Каргера, київських вчених, які проводили розкопки історичних пам'яток Переяслава часів Київської Русі. Спираючись на одержані відомості і матеріали, працівники краєзнавчого музею почали розробку і вдосконалення експозиції нового музею. "Примножити та збагатити музейну колекцію, – згадував М.І.Сікорський, – стало потребою всього музейного колективу. Першочергово треба було розробити стратегію створення музейної колекції, враховуючи історію нашого краю" [7, с.16]. Серед тих, хто доклав зусиль до реалізації цих планів, крім директора музею, були Євдокія Сергіївна Нестеровська, яка працювала в музеї з 1946 р., родина Юзвікових – Олена Іванівна і В'ячеслав Андрійович, Ірина Андріївна Скотнікова, Марія Іванівна Чухно, Олександра Олександрівна Рак, Зоя Петрівна Соболев. З часом, в 70-ті роки, музейний колектив поповнили нові співробітники: М.І.Жам, В.П.Шкулета, М.Н.Єрмолаєв, М.Д.Шавейко, В.П. Мельник, Г.М.Бузян, В.М.Дем'янчук, Л.О.Годліна та багато інших. "На таких людях, – говорив М.І.Сікорський, – відаких, чесних, безкорисливих, земля тримається" [3, с.34].

В 50-ті роки працівники переяславського музею разом з співробітниками Інституту археології АН УРСР проводили масштабні археологічні розкопки. В 1953 р. їм вдалося віднайти залишки двох монументальних кам'яних споруд давнього Переяслава – храму XVI ст. та невеликої церкви-усипальниці XI ст. В 1954 р. було розкопано унікальне поховання Черняхівської культури II–IV ст. Як вважав Сікорський, переяславські могили, на обстеження яких пішло три роки, становили одну з найцікавіших ранньослов'янських пам'яток України.

Були виявлені гончарний посуд, вироби із скла і сердолику, бронза, кістки тощо. Особливу цінність становило поховання, знайдене на глибині 3,5 м. У голові небіжчика стояла тривуха ваза, вкрита сітчасто-ромбовим орнаментом. Було знайдено скляну чашу слов'янського походження, дві миски та 22 шашки у формі скляних кружалець. Археологічні розкопки успішно продовжувались і в наступні роки.

Відкриття історичного музею відбулося 5 квітня 1954 р. Рішенням Ради Міністрів УРСР йому було присвоєно III-тю категорію і названо "Переяслав-Хмельницький державний історичний музей" [7, с.16]. В його 12 залах було представлено 5 тис. експонатів (документальних, художніх і речових). Музей було розташовано в будинку А.О.Козачковського [8, с.208].

Під час роботи по створенню музею М.І.Сікорський проявив себе і як талановитий дослідник. В 1953 р. він, працюючи в краківському архіві у Польщі, вивчав документи, що стосувалися життя та діяльності Богдана Хмельницького, про повстання в Переяславському полку 1666 р., про надання Переяславу магдебурзького права тощо. Плідною була і робота в московських музеях. Тут він ознайомився з листами Б.Хмельницького до царя Олексія Михайловича щодо угоди про співробітництво з Росією, іншими документами. Проводилися археологічні дослідження в місті, зокрема, розкопки будинку, де мешкав гетьман, встановлене місце, де Б.Хмельницький виступав з промовою на Переяславській Раді. Результати досліджень знайшли відображення в експозиції історичного музею.

Після відкриття музею його співробітники, очолювані Сікорським, продовжили роботу по створенню нових установ, присвячених сторінкам славного минулого Переяславщини. "Попереду було ще дуже багато крутих віражів долі, – згадувала заступник директора музею В.П.Мельник, – багато чорнової роботи археолога, творчих пошуків історика-музейника, знайомство із великими людьми і розуміння того, що Переяславу з його багатогранною історією необхідно повернути славу" [5, с.16].

Результати наполегливої, невтомної праці М.І. Сікорського, його колег проявилися в появі в місті нових музейних закладів. Вже у 1959 р. в місті було створено Музей народного одягу Середньої Наддніпрянщини [4, с.24]. В ньому були представлені чоловічі і жіночі вбрання мешканців Київщини та Чернігівщини кінця XIX – поч. XX ст. Цікаво, що творці музею зуміли показати, що кожна представлена в ньому річ мала не лише функціональне значення, але й слугувала оберегом. Насамперед, це було притаманне вінкам, поясам-рушникам, вишитим стрічкам, прикрасам-коралям тощо.

Значною подією в житті міста стало відкриття у 1960 р. археологічного музею. Заслуга Сікорського полягає в тому, що він не лише надавав великого значення археологічним розкопкам, але й намагався зберегти віднайдені історичні пам'ятки в їхньому первозданному вигляді для нащадків. Витрачаючи багато сил і енергії, долаючи численні фінансові труднощі і бюрократичні перешкоди, він добився спорудження критих павільйонів над залишками Воскресенської і Спаської церков. Археологічний музей і розмістили в павільйоні над залишками Спаського храму. Відвідувачі музею мають можливість ознайомитися з фундаментом, залишками стін з фресковим розписом, керамічною підлогою, цегляним саркофагом. Представлені в музеї експонати розповідають про історію Переяславської землі від найдавніших часів до середини XIII ст. Михайлу Івановичу вдалося встановити зв'язок з київським художником О.В.Казанським, який виготовив для музею макети сцен, що відтворювали історію міста, зокрема, "Обо-

ронні вали навколо Переяслава в Х ст.", "Героїчна оборона Переяслава від татаро-монгольських орд в 1239 р." та ін. Вражають художньою досконалістю виготовлені майстром-вітражистом І.Р.Левицькою зображення різноманітних подій з історії міста. Сікорському вдалося повернути до Переяслава немало історичних цінностей, знайдених київськими археологами Р.Т. Юрою, Ю.С.Асєєвим, М.Ю.Брайчевським, А.О. Харченком, але вивезених у свій час до Ермітажу. Всього в фондах музею близько 70 тис. предметів давнини [7, с.21].

За багатством експонатів значний інтерес становить музей видатного українського архітектора, першого президента Академії архітектури УРСР В.Г. Заболотного. М.І.Сікорський був особисто знайомий з відомим земляком. В 1962 р., вже будучи тяжко хворим, архітектор висловив побажання, щоб його будинок було передано музейникам. Чимало сил довелося докласти Сікорському, щоб реалізувати це побажання після смерті вченого. Адже не було офіційного заповіту, до того ж, в будинку проживали сторонні люди. Виконком Київської обласної ради навіть прийняв рішення про відселення мешканців [2, ф.880, оп.16, спр.274, арк.153]. Завдяки зусиллям музейників, за сприяння друзів архітектора, в листопаді 1963 р. в Переяславі-Хмельницькому було відкрито Музей академіка В.Г.Заболотного. В ньому близько 2 тис. експонатів, які знайомлять відвідувачів з життям та творчою спадщиною вченого. Тут проекти, креслення, макети майбутніх споруд, в тому числі відомий будинок Верховної Ради України в Києві. В музеї представлено документи, численні фотографії, раритетні видання, колекція художніх творів, що належали зодчому.

Чи не наймасштабнішим проектом, втіленим у життя М.І.Сікорським та його співробітниками, стало створення Музею народної архітектури і побуту Середньої Наддніпрянщини під відкритим небом. Розміщений на мальовничій Татарській горі на території площі 25 га, музей нараховує 300 об'єктів, в тому числі 122 пам'ятки народної архітектури XVI–XIX ст. Серед них 24 житлові приміщення, 7 культових споруд, 25 різних устаткувань і майстерень, 40 господарських будівель, 16 вітряків, 2 водяні млини та ін. [7, с.23]. На території музею висаджено 45 тис. дерев, 36 тис. кущів, 150 тис. квітів [8, с.241]. Навіть перерахунок цих цифр дає уявлення про титанічну працю вченого-музейника та його колег, які розшукували, доставляли і збирали заново десятки селянських хат, церков, вітряків, господарських споруд, сільськогосподарської техніки тощо. А ще доводилося вирішувати складні фінансові проблеми, шукати відповідних фахівців, долати нерозуміння та байдужість деяких можновладців. Про це згадував відомий вчений і державний діяч П.П.Тронько. "Подумки повертаю у далекий 1961 рік, – писав він, – коли Михайло Іванович вирішив створити музей народної архітектури і побуту на горі-пустирі за Трубежем. Скільки тут осуджуючих розмов було на всіх рівнях... Задум Сікорського тоді, можна сказати, вперся в глуху стіну. Навіть деякі музейники були розгублені: "Зрушити з місця церкву? Де ж таке бачене?" "Віддати під його затію частину поля? Нізачо!" "Хто піде аж за Трубіж дивитися на той мотлох". Такі заборонні питання роїлися в багатьох керівних головах... Мені приємно усвідомлювати, що в чомусь і я допоміг йому" [3, с.257].

Музей народної архітектури і побуту включає відділи: археологічний, українське село Середньої Наддніпрянщини другої половини XIX – початку XX ст., сільські промисли і ремесла, вітряні і водяні млини. Важливо, що творці музею добилися не лише передачі в зримих образах умов життя, праці і побуту, але й розкрили особливості становища й достатку різних верств сільського

населення. Відвідувачі мають змогу одержати уявлення про вигляд хати і двору безземельного селянина-бідняка, садиби селянина-промисловця другої половини XIX ст., двору сільських ремісників українського пореформеного села, садиби землевласника кінця XIX ст., будинку поміщика, а також побачити господарські споруди – клуні, комори, вітряки тощо. Картину села доповнюють сільська церква, церковно-приходська школа, шинок, корчма та ін. Щодо церков Сікорський намагався відобразити унікальність пам'яток народної архітектури, серед яких Острівська церква 1606 р., церква з сіл Андруші та Сухий Яр XVIII ст. та ін.

Максимально ефективно використовуючи наявну на Горі площу, переяславські музейники розмістили тут і ряд профільних музеїв. Серед них Музей декоративно-ужиткового мистецтва Київщини. В його п'яти залах представлено майже тисячу експонатів – це роботи відомих майстрів України, які демонструвалися на художніх виставках 1970-х років. Михайло Іванович виявив велику наполегливість, щоб чудові твори народних умільців опинилися в Переяславі-Хмельницькому. Авторами робіт є відомі майстри Київщини, Полтавщини і Чернігівщини. Кожна зала присвячена певному виду мистецтва: в одній зібрано твори різьбярів та майстрів килимарства – Є.Шаповала, Є.Шевченко, А.Гепа, П.Верни, І.Холопцевої; в другій – рушники майстрів народної творчості Г.Верес, вишиванки І.Цибульової; в третій – гончарні вироби і т. д. Велику цінність становлять роботи основоположників декоративного розпису – Г.Собачко-Шостак, заслуженого діяча мистецтв України М.Примаченко, картини К.Білокур, твори народного художника СРСР В.Касіяна [4, с.60].

В 1984 р. на Горі було відкрито Музей хліба. В ньому в історичній послідовності висвітлюється розвиток хліборобства і хлібопекарства в Україні від найдавніших часів до сьогодення. "Створенню музею, – писав М.І.Сікорський, – передувала копітка праця, розум, радість і невдачі тих, хто на протязі 1,5 років по зернині збирав експонати" [7, с.34]. Доводилося відповідати на численні скарги, тенденційні судження, наклепи. В музеї представлено 3 тис. експонатів, серед них і залишки обгорілого ячменю часів Трипільської культури, знайдені під час археологічних розкопок на Переяславщині, і знаряддя праці перших виробників хліба, і буханець хліба часів Великої Вітчизняної війни, що зберігся в с. Чирське, і хліб блокадного Ленінграда. Слід наголосити, що допомогу у створенні музею надав "батько" миронівської пшениці академік В.М.Ремесло.

Серед переяславських музеїв особливе місце належить музею Г.С.Сковороди. Створення цього музею, за свідченням М.І.Сікорського, стало "етапом у розумінні музейного будівництва у робітників заповідника" [7, с.26]. Постає філософа, якого Сікорський називав українським Сократом, завжди привертала його увагу. Перебуваючи в Переяславі-Хмельницькому, він відвідав приміщення колегіуму, де 1753 р. викладав пітику відомий український філософ-гуманіст, просвітителі і поет. Задум створення музею підтримували Є.С. Нестеровська, В.М.Дем'янчук, О.І. та В.А.Юзвікови, В.П. Шкулета, М.І.Жам та ін. Багато сил і енергії віддали вони розробці експозиції, пошуку експонатів, раритетних видань, речей не лише в Україні, але й за її межами. Реалізувати задум вдалося в 1972 р., коли відзначався 250-річний ювілей Г.С.Сковороди. Пошук експонатів для музею почали в місті, де у Вознесенському монастирі, колишній чоловічий гімназія виявили частину книг, класну дошку, стіл XVIII ст., сковородинський секретер. Вчитель Кириченко передав два десятка книг, київський лікар Чубинський – "Псалтир", виданий в кінці XVIII ст.

Немало стародруків одержали з Москви та Ленінграду. Відомий скульптор І.П.Кавалерідзе подарував бюст філософа і копію пам'ятника Сковороді, який був встановлений в Києві. Окрасою музею є келія Сковороди, де можна побачити робочий стіл із розкритою книгою і скульптурою самого філософа за ним, майстерно виготовленою скульптором І.М.Хитровим. Всього у музеї близько 900 експонатів, зв'язаних із життям Г.С. Сковороди [8, с.241].

Знайомлячись з тематикою переяславських музеїв, можна переконатися, що М.І.Сікорський був людиною широких наукових інтересів, він намагався зберегти в народній пам'яті не лише події сивої давнини, але й недалекого минулого.

Так, з нагоди 30-річчя перемоги у Великій Вітчизняній війні в Переяславі-Хмельницькому урочисто було відкрито музей-панораму "Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року". Він розташований у приміщенні Вознесенського собору. Завдяки зусиллям М.І.Сікорського, який побував у Києві й Москві, вдалося одержати необхідні кошти, залучити до виконання полотна майстрів Московської студії військових художників ім. М.Б.Грекова. Велику роботу по обладнанню музею провели і працівники заповідника, які зібрали 2,5 тис.разноманітних експонатів – одяг воїнів, зброю, нагороди тощо. В підвальному приміщенні собору обладнано пантеон слави, де не згасає вічний вогонь [7, с.13]. А навпроти музею, в міському парку ретельно доглянуті могили учасників Дніпровської битви Героїв Радянського Союзу полковника Г.Я.Андрющенка, капітана Г.Ш.Балаєва, генерал-майора Г.Л.Івановського, полковника А.А.Каплунова та інших славних синів Вітчизни.

На своєму життєвому шляху, в процесі творчої діяльності М.І.Сікорському довелося долати не лише об'єктивні труднощі, але й стикатися із людською заздрістю і непорядністю, нерозумінням важливості справи, який він присвятив своє життя. За доносими та анонімками вченого не раз звільняли з роботи, погрожували виключенням з партійних лав, звинувачували у зловживанні службовим становищем і т. д. Зрозуміло, що розгляд подібних справ коштував йому безсонних ночей, підривав стан здоров'я, але жодним чином не породжував у нього сумнівів у справедливості і необхідності справи, який він служив чесно і самовіддано. Наведемо лише один факт, про який розповідала Г.Козій, завідувача філіалом Музею народної архітектури і побуту. Наприкінці 1976 р. до Ради Міністрів УРСР надійшов "сигнал", в якому Михайла Івановича звинувачували в аполітичності, бюрократизмі, порушенні фінансової дисципліни. Для його перевірки до міста прибули представники Міністерства культури, відділу культури Київського облвиконкому, а також працівники місцевих державних і партійних органів. 2 грудня 1976 р. відбулися загальні збори трудового колективу. Показово, що із 160 працівників закладу були присутні 156 осіб, 20 з них виступили на зборах. Думка виступаючих була одностайною: "анонімка" спотворює справжній стан речей, директор заповідника є зразком самовідданості, високої професійності, вимогливості не лише до працівників, але й до себе. Прийняте рішення було одностайним, а М.І. Сікорський залишений на посаді [5, с.24-25]. І це природно, адже він не раз говорив: "Музеї – моє життя. Мій заповіт – мої музеї".

Невдовзі, в 1978 р., в Переяславі-Хмельницькому почав працювати ще один музей. Він був присвячений творчості видатного єврейського письменника Шолом-Алейхема, який народився в місті. М.І.Сікорський виявив наполегливість і принциповість у боротьбі за ство-

рення закладу, бо далеко не всі підтримали його ідею. "Але як важко було у ті часи зробити цей маленький тихий куточок – музей єврейського письменника, – писав пізніше Сікорський. – Як зараз пам'ятаю, скільки перешкод робили теперішні діячі культури, "національні патріоти", що раніше теж були "лідерами" від культури, тільки з іншою ідеологічною орієнтацією" [7, с.28]. Оскільки будинок сім'ї Рабиновичів (таке справжнє прізвище письменника) не зберігся, музейники відшукали аналогічну хату, розмістили її на Татарській горі. Всього в приміщенні музею зберігається понад тисячу експонатів, в тому числі меблі, посуд, світлини, багато книг, виданих різними мовами. Так було віддано шану відомому землякові, твори якого відомі далеко за межами України.

Таким чином, за час роботи М.І.Сікорського в Переяславі-Хмельницькому з'явилося чимало музейних установ, які знайомили відвідувачів із славними сторінками минулого українського народу, його здобутками в усіх сферах життя. Враховуючи наукову і культурну цінність представлених в них експонатів, Київський облвиконком звернувся до уряду України з проханням оголосити комплекс пам'яток історії, культури та архітектури в місті державним заповідником. 13 березня 1979 р. спільною постановою ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР в м. Переяславі-Хмельницькому на базі існуючих музеїв було створено державний історико-культурний заповідник [10, ф.2, оп.14, спр.2769, арк.194-195]. До комплексу заповідника увійшло 11 музеїв, в яких експонувалося та зберігалось 107 тис. експонатів, їх відвідувало щороку 250 тис. екскурсантів [8, с.240].

Високу оцінку дістала і праця М.І.Сікорського. Йому було присвоєно звання Заслуженого працівника культури УРСР, в 1976 р. він був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Високі нагороди, почесні звання отримали і співробітники музеїв міста. Все це спонукало колектив заповідника на вдосконалення існуючих і створення нових музейних установ. У 1979 р. у місті почав працювати Музей космосу, в 1981 р. – музей винахідника дугового електрозварювання металів М.М.Бенардоса.

Після завершення розкопок решток Михайлівського собору на пропозицію М.І.Сікорського на його підмурках силами працівників музею було зведено павільйон. Саме в ньому 1982 р. розпочав роботу Музей архітектури давньоруського Переяслава. Співробітники заповідника Л.І.Каранухова, І.І.Нестеренко, В.С.Савейко, Г.М.Бузян майстерно виготовили макети багатьох пам'яток давньої архітектури, знайдених на території Переяславщини. В експозиції музею зібрано рідкісні предмети, виявлені під час розкопок – фрагменти свинцевого покрівельного листа, віконні шибки, різні зразки будівельної цегли, плити із залишками мозаїки тощо. Ознайомлення з музейною експозицією ніби переносить відвідувачів в епоху Київської Русі. Всього в музеї нараховується 67 тис. експонатів [7, с.21]. В тому ж році на території Гори почав працювати Музей історії бджільництва. Його експозиція відтворює розвиток бджільництва в Україні від найдавніших часів до сьогодення. Значний інтерес становить і Музей історії Української православної церкви. Працюючи над його створенням, М.І.Сікорський вивчив багато архівних документів про культове будівництво в Україні. Велику користь принесла йому праця колишнього київського губернатора І.Фундуклея, який займався описом церковних споруд. Їхнім пошуком, збиранням документів, стародруків, речей церковного вжитку зайнялися переяславські музейники. Це дозволило науковцям заповідника розкрити передумови введення християнства в Київській Русі, роль православної церкви в боротьбі за незалежність України XVII–

XVIII ст., сучасне релігійне життя. В колекції Переяславського заповідника є також 1200 ікон XVIII–XX ст., на яких зображено більше сотні іконописних сюжетів [4, с.78]. В 1989 р. в місті відчинив двері єдиний в Україні Музей історії кобзарства. Над його створенням працювали М.І.Сікорський, Г.К.Ткаченко, інші співробітники. В музеї представлено 26 бандур, інші старовинні народні музичні інструменти. Тут же портрети видатних бандуристів України, їхні особисті речі. Наступного року розпочав роботу Музей українських обрядів. Як відзначав Михайло Іванович, працівники музею виявили велику винахідливість в оформленні його експозиції. "Саме їх розуміння обрядового світу стало основою експозиції, – писав він, – саме закоханість у семантику, красу народного одягу стала основою дивовижного ансамблю вже по суті втраченого шару народного життя" [7, с.29].

В 90-ті рр. минулого століття заповідник поповнився новими музейними установами. Музей "Поштова станція" знайомить відвідувачів з історією розвитку поштового зв'язку та пасажирських перевезень в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст. Близьким за тематикою є й Музей народного сухопутного транспорту. Багатством і унікальністю експонатів вражає і Музей українського рушника. В його створення багато сил вклали не лише М.І.Сікорський, але й Є.Нестеровська, І.Скотнікова, М.Чухно, В.Шкулета та багато інших. Вони обійшли 420 сіл, зібрали понад 4 тис. експонатів – ритуальних, мистецько-декоративних, ужитково-побутових рушників [3, с.70]. Є в Переяславі-Хмельницькому і Музей пам'яті Поліського району, що відтворює трагічні події Чорнобильської катастрофи, долю людей, що постраждали від неї [4, с.90].

Наполеглива і плідна праця М.І.Сікорського і його колег одержала громадське і державне визнання. В 1999 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову "Про перейменування Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника". Віднині від одержав назву "Переяслав-Хмельницький державний історико-етнографічний заповідник". А невдовзі став Національним історико-етнографічним заповідником "Переяслав". Його генеральним директором до останніх днів свого життя був М.І.Сікорський [9].

На початку XXI ст. заповідник поповнився новими установами – Музеями козацької слави, Трипільської культури та іншими. Особливе місце серед них належить Музею "Заповіту" Т.Г.Шевченка. Життя та діяльність Великого Кобзаря тісно пов'язані із Переяславом. Він бував у місті та навколишніх селах в 1845 та 1859 рр. Тут були написані його відомі твори "Наймичка", "Кавказ", "І мертвим, і живим..." та інші. Саме в будинку А.О.Козачковського, де знаходиться музей, в грудні 1845 р. було написано "Заповіт". Створення музею поета було заповітною мрією М.Сікорського. В 2008 р. вона була втілена в життя. "Цей музей, – за свідченнями Михайла Івановича, – дітище всієї Переяславщини. Ми самі нічого не зробили б. Хороші люди в нас, свідомі, люблять свій край, бережуть пам'ять і хочуть, щоб не замулювали її джерела" [3, с.143]. В чотирьох залах відвідувачі мають змогу ознайомитися із вітальною,

гостьовою кімнатою, де зупинявся Шевченко, кабінетом Козачковського та його бібліотекою. Експозиція трьох кімнат присвячена темам "Петербурзький Переяслав", "Т.Шевченко і Переяславщина" та "Заповіт Т. Шевченка". Експозиція ще чотирьох залів об'єднана темою "Переяслав історичний".

В планах Сікорського було відкриття в Переяславі-Хмельницькому нових музеїв – історії Київської Русі, стародруків, будівництво нового історичного музею та ін. Але 27 вересня 2011 р. великого музейника не стало.

Михайло Іванович вдало поєднував музейну роботу з науковою, педагогічною, громадською діяльністю. Він автор 119 наукових праць, виданих не лише в Україні, але й в Росії, Польщі. Понад десять років працював доцентом Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г.Сковороди, виховуючи молоду зміну фахівців-істориків. Сікорський проводив велику лекційну роботу, пропагуючи серед трудящих знання з історії нашого народу, виховуючи у них любов до рідної землі. Але найбільш повно талант історика розкрився в його багаторічній подвижницькій діяльності в галузі музейного будівництва. "Академіком музейної справи" назвав М.І.Сікорського відомий учений П.Т. Троцько [3, с.259]. Невтомна, плідна праця М.І.Сікорського була гідно оцінена державою. Він був нагороджений багатьма орденами і медалями, удостоєний Державної премії України ім. Т.Г.Шевченка, республіканської премії Д.Яворницького, премії ім. В.Вернадського та ін. У 2005 р. М.І.Сікорському було присвоєно звання Героя України з врученням ордена Держави за самовіддане служіння Україні на ниві збереження і увічнення культурної і духовної спадщини українського народу, багаторічну подвижницьку науково-просвітницьку діяльність. Він залишив нащадкам безцінний скарб – Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав", який знайомить нині і буде знайомити в майбутньому мільйони відвідувачів з видатними здобутками українського народу в різних сферах суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 1951 р. Особова справа М.І.Сікорського.
2. Державний архів Київської області.
3. Махінчук М.Г. Переяславський скарб Михайла Сікорського. – К., 2005.
4. Місто музеїв. Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав". Путівник. – К., 2010.
5. Музей – моє життя. Мій заповіт – мої музеї. Герой України Михайло Сікорський. – К., 2008.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 1999 р. № 376 "Про перейменування Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника" [Електронний ресурс]. – Доступ: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/376-99-p>.
7. Сікорський М.І. Музей землі Переяславської. – Ніжин, 2009.
8. Сікорський М.І., Швидкий Д.Т. На землі Переяславській. – К., 1983.
9. Указ Президента України № 598/99 від 1 червня 1999 року "Про надання Переяслав-Хмельницькому державному історико-етнографічному заповіднику статусу національного" [Електронний ресурс]. – Доступ: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/598/99>.
10. Центральний державний архів вищих органів та управління України.

Надійшла до редколегії 27.06.13

А. Мингазутдинов, канд. ист. наук, проф.,
Ю. Латыш, канд. ист. наук, доц.
КНУ имени Тараса Шевченка, Киев

ВЕЛИКИЙ ПОДВИЖНИК МУЗЕЙНОГО ДЕЛА (К 90-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ М.И.СИКОРСКОГО)

Статья посвящена М.И.Сикорскому (1923 – 2011) – основателю и генеральному директору Национального историко-этнографического заповедника "Переяслав".

Ключевые слова: М.И.Сикорский, Национальный историко-этнографический заповедник "Переяслав", музеи.